

ARQUITECTURA I FUNCIO: LA VIDA A LES CASES DE PAGÈS SEGONS ELS INVENTARIS NOTARIALS.

Ramon Ripoll Masferrer

ramon.ripoll@udg.edu

RESUM

L'objectiu es estudiar la relació entre l'arquitectura (permanència) i la funció (mutació) de les cases de pagès segons els inventaris notariais. Al final demostrarem que aquests dos conceptes son, en les masies tradicionals, complementaris i autònoms alhora. Entendre aquesta relació d'equilibri es aprofundir en l'essència d'aquest patrimoni cultural del passat. Un anàlisi que ens permet trobar nous arguments per ser més crítics en els projectes de restauració de les cases de pagès a les funcions actuals.

PARAULES CLAU: Casa de pagès, arquitectura, funció, rehabilitació, permanència, mutació

RESUMEN

El objetivo es estudiar la relación entre la arquitectura (permanencia) y la función (mutación) de las casas de payés según los inventarios notariales. Al final demostramos que estos dos conceptos son, en las masias tradicionales, complementarios y autónomos a la vez. Entender esta relación de equilibrio es profundizar en la esencia de este patrimonio cultural del pasado. Un análisis que nos permite encontrar nuevos argumentos para ser más críticos en los proyectos de restauración de las masias a las funciones actuales.

PALABRAS CLAVE: Casa de payés, arquitectura, función, rehabilitación, permanencia, mutación

ABSTRACT

The aim is to study the relationship between the architecture (permanence) and function (mutation) of the country houses according to the notary inventories. At the end, we show that these two ideas are, in traditional farmhouses, complementary and self-employed at the same time. Understanding this relationship of balance means to study in depth the essence of this cultural heritage in past. An analysis that allows us to find new reasons to be more critical in renovating projects of country houses in the current functions.

KEYWORDS: Country house, architecture, function, rehabilitation, permanence, mutation

INTRODUCCIÓ

En aquest últim segle el progrés basat en criteris d'equilibri entre els valors culturals i els funcionals s'ha vist desplaçat pel predomini del progrés basat en criteris simplement funcionals. Un canvi que ha propiciat múltiples debats sobre les avantatges i els inconvenients de cada un d'aquests dos models de progrés. Un dels àmbits que trobem més viu aquest debat és el de la restauració d'edificis històrics. Per això molts arquitectes defensem que els edificis han de tenir continguts més duradors que el simple funcionalisme modern que tot ho aclapara. D'aquesta manera valorem sobretot l'arquitectura que quan, per raons diverses, perd el seu ús original no desapareixen els seus valors arquitectònics fonamentals.

Aquesta complementaritat entre criteris culturals i criteris funcionals sortosament la trobem present en molts dels edificis històrics. Això es evident en les cases de pagès tradicionals. Uns edificis del passat que els seus valors arquitectònics no estan supeditats exclusivament als valors simplement funcionals ja que en el moment que moltes masies són abandonades no perden la seva importància cultural. Son molts els autors que han parlat directament d'aquest tema com Aldo Rossi o Jeroni Moner, o bé indirectament com Cirici Pellicer o Joaquim Garriga, etc. D'aquesta manera coneixem, gràcies a múltiples estudis, la existència d'aquest equilibri entre arquitectura i funció. Però el que realment desconeixem és el grau de presència d'aquests dos conceptes en cada un dels espais interiors de les cases de pagès. Per això és interessant que ens preguntem: fins a quin punt estan supeditats els espais arquitectònics més importants de la masia a les funcions materials?

Un dels documents que ens apropen a la relació entre cultura i funció són els inventaris notariais. En aquests documents hi trobem el nom original dels espais i la descripció precisa d'objectes, eines, animals, roba, joies... Una informació descrita minuciosament però que l'hem d'interpretar amb precaució ja que correspon a una relació d'objectes que troba el notari en el moment exacte de fer el inventari. També hem de recordar les limitacions d'aquest treball degut al restringit nombre de documents analitzats (10 inventaris), a la reduïda zona d'estudi (les comarques del Gironès i la Selva) i el curt període històric analitzat (segona meitat del segle XVIII).

Malgrat aquestes peculiaritats hem de valorar com a importants aquesta informació notarial per conèixer directament aspectes de la vida familiar pagesa de l'època. Les descripcions dels camps de conreu, la seva capacitat de sembradura, les eines del camp situats a les eres i els porxos, els animals de les corts i la resta d'elements de cada un dels espais interiors de la masia; ens donen una imatge austera, funcional, realista i autosuficient dels masos catalans del segle XVIII.

També podem observar que el que realitza els inventaris notariais escriu sempre des de "dins" de la casa (interior) descrivint a vegades de manera complementaria els elements de "fora" (espai que no esta dins del lloc del que parla). El primer que descriu es el nom de cada un dels àmbits" (conjunt de límits que tanquen un espai) que creen un "ambient" (circumstancies d'influència). Per això la majoria d'inventaris comencen per la entrada, la cuina i el celler: *l'entrada de dita casa, la cuina de dita casa, el celler de dita casa*, etc. Igualment és interessant comprovar que tot el que descriu el podem qualificar com a elements "necessaris" (de la vida) per l'"organització" (bona manera de fer les coses) de la casa: *un llit amb sa màrrega i llençols*, etc. A través d'aquestes descripcions podem deduir accions formades per les "costums" (repeticions conscients) i pels "hàbits" (repeticions inconscients) com: *plats de pisa comuna de pendrer xocolata*, etc. També esta clar els elements familiars "comuns" (que son posseïts per tothom) i els més "privats" (particulars a una persona) com: *roba del difunt*, etc. Això comporta que cada element el trobem

perfectament “localitzat” (lloc a on es tendeix a col·locar cada cosa) segons el seu nivell de “possessió” (com a cosa pròpia) com: *un armari blanc d'arbre poll amb papers, etc.* L'anàlisi d'aquestes descripcions també podem deduir el nivell d'“habitabilitat” (de ser habitable) la “quotidianitat” (de tots els dies) fins el mínim detall: *...un armariet amb un citrellet d'oli d'estany i un platet.* Una manera de “residir” (residència habitual) que es transmet per “tradició” (a través de generacions) i per tant reconeix totes les edats dels seus usuaris: *una cadireta per seurer les criatures al cap de taula dolenta, etc.*

A més d'aquestes característiques generals, que podem deduir directament de cada inventari, queden altres aspectes secundaris i indirectes de major dificultat d'interpretació que són els que estan relacionats amb les característiques de “permanència” (que no s'altera amb el pas del temps) i les de “mutabilitat” (que són susceptibles de mudar).

El mètode de treball que proposem es relacionar els conceptes anteriorment esmentats (sobretot els de “permanència” i “mutabilitat”) a partir de l'estudi del contingut dels inventaris de 10 cases de pagès, formades per 151 espais i 2.567 elements interiors seleccionats. Hem ordenat els masos segons el nombre d'espais en que s'hi descriuen que varien des de 5 àmbits (mas Saguer de Riudellots) a 34 àmbits (mas Gaseras de Girona). A la vegada aquests espais els hem agrupat d'acord als següents conceptes de sala, entrada, terrat, porxo i era, així com quarto, cuina, graner, celler, menjador, cort i altres. Tots ells formen els espais més comuns dels masos estudiats. Per altre banda els elements que hi trobem en aquests espais els agrupem en mobles, objectes, eines i animals. En aquesta classificació hem deixat fora els elements formats pels vestits, la roba de la casa i les joies.

Finalment hem de puntualitzar que l'estudi el realitzem des de dos punts de vista que són l'anàlisi dels espais que predominen els valors arquitectònics i l'anàlisi dels espais barreja de valors arquitectònics i de criteris funcionals.

FIGURA 1: Relació general entre espais i elements de les cases de pagès¹

valors	ARQUITECTÒNICS					ARQUITECTÒNICS-FUNCIONALS								TOTALS			
	sala	entrada	terrat	porxo	TOTALS	quarto	cuina	graner	celler	menjador	cort	(altres)	TOTALS				
	10,5	18	4	6	38,5	37	9,5	14	9	2	34	7	113	151			
Moble	63	6	2	2	73	10%	105	38	8	10	7	0	1	169	9%	242	9%
Objecte	292	14	5	11	322	43%	440	423	259	94	53	3	8	1280	71%	1602	62%
Eina	51	200	43	66	360	48%	32	29	98	80	0	47	77	363	20%	723	28%
	406	220	50	79	755	100%	577	490	365	184	60	50	86	1812	100%	2567	100%
	54%	29%	7%	10%	100%		32%	27%	20%	10%	3%	3%	5%	100%			
	16%	9%	2%	3%	29%		22%	19%	14%	7%	2%	2%	3%	71%			100%

FIGURA 2: Relació entre masos, espais i elements (mobles, objectes i eines)

Num. d'espais	MAS Municipi	ANY	ANIMALS	ESP AIS	sala	entrada	terrat	porxo	TOTALS	quarto	cuina	graner	celler	merjador	cort	(altres)	TOTALS	TOTALS	%	
5	SAGUER Riudellots	1759	12		1	1			2	1	1				1		3	5	81	
				Moble	1	0			1	4	2			0		6	7	9%		
				Object	6	0			6	50	10			0		60	66	82%		
				Eina	1	5			6	2	0			0		2	8	9%		
7	GURNAU Girona	1793	33					1	1	3	1	1		1		6	7	159		
				Moble				1	1	10	4	3		0		17	18	12%		
				Object				0	0	8	86	3		0		97	97	60%		
				Eina				32	32	10	0	2		0		12	44	28%		
12	SIGMASA Vilobí	1758	46		1	1		1	3	3	1	1	1	3		9	12	137		
				Moble	4	3		1	8	13	2	0	0		0	15	23	18%		
				Object	3	1		1	5	0	16	20	10	2		48	53	37%		
				Eina	2	15		12	29	2	0	2	18	10		32	61	45%		
12	FUSTER Celrà	1752	57		0,5	1	1		2,5	3	0,5	2		4		9,5	12	234		
				Moble		1	0		1	9	10	3		0		22	23	10%		
				Object		6	0		6	2	18	79		0		99	105	45%		
				Eina		65	2		67	10	15	13		1		39	106	45%		
14	NEGRE Brunyola	1754	62		1	1			2	3	1	1	2	1	3	1	12	14	402	
				Moble	9	1			10	8	5	0	7	5	0	0	25	35	50%	
				Object	17	6			23	84	41	49	16	50	0	1	241	264	38%	
				Eina	6	36			42	8	7	0	4	0	23	19	61	103	12%	
14	SABATER Sils	1753	53		1				1	2	1	1	2	1	5	1	13	14	150	
				Moble	3				3	8	0	0	2	2	0	0	12	15	10%	
				Object	0				0	5	61	12	25	3	0	0	106	106	45%	
				Eina	0				0	0	0	0	8	0	0	21	29	29	45%	
15	SALLÓ Brunyola	1752	30		1	1		1	3	5	1	1	1	4		12	15	129		
				Moble	6	0		0	6	9	0	0	0	0		9	15	12%		
				Object	3	1		9	13	1	12	46	9	0		68	81	63%		
				Eina	8	12		7	27	0	0	3	0	3		6	33	25%		
17	FONTBERNAT Estanyol	1758	46		2	1	1	1	5	5	1	1	1	4		12	17	379		
				Moble	12	0	0	0	12	13	2	0	1	0		16	28	7%		
				Object	4	0	3	1	8	235	17	0	10	1		263	271	72%		
				Eina	0	22	15	4	41	0	3	23	9	4		39	80	21%		
21	PERADALTA Llorà	1805	51		1	1	1	1	4	7	1	1	1	4	3	17	21	230		
				Moble	4	0	0	0	4	15	3	0	0	0	0	18	22	8%		
				Object	62	0	2	0	64	13	61	0	6	0	7	87	151	55%		
				Eina	0	5	21	0	26	0	0	0	10	6	15	31	57	20%		
34	GASERAS Girona	1769	48		2	11	1	1	15	5	1	5	1	5	2	19	34	666		
				Moble	24	1	2	0	27	16	10	2	0	0	1	29	56	8%		
				Object	197	0	0	0	197	42	101	50	18	0	0	211	408	61%		
				Eina	34	40	5	11	90	0	4	55	31	0	22	112	202	31%		
				438	0	10,5	18	4	6	38,5	37	9,5	14	9	2	34	7	112,5	151	2567
					7%	12%	3%	4%	25%	25%	6%	9%	6%	1%	23%	5%	75%		100%	

FIGURA 3: Relació entre masos, espais i estat dels elements (bo, usat i dolent)

Núm. d'espais	MAS Municipi	ANY	MOBLES											TOTALS		
			armari	banc	bressol	cadira	caixa	escambell	escon	llit	pastera	taula	(altres)	TOTALS	%	
5	SAGUER Riudellots	1759				2	1		1	1	1	1		7	57%	
			Bo			2			1			1		4		43%
			Usat				1				1	1				3
7	GURNAU Girona	1793		1	1			7	1		5	1	1	1	18	45%
			Bo		1				1		5				7	17%
			Usat	1				2					1	1	5	38%
12	SIGMASA Vilobí	1758		2	2			9	1		6	1	2	23	17%	
			Bo				3					1		4	40%	
			Usat	1			2			4	1	1		9	43%	
12	FUSTER Celrà	1752			8	1		5	1		4	1	2	24	0%	
			Bo												0	68%
			Usat		4			4	1	4	1	1	1	1	16	32%
14	NEGRE Brunyola	1754		1	5	1	2	12	5	1	4	1	2	1	35	31%
			Bo	1	3		1	2			3				11	26%
			Usat		2			1	3			1	1	1	9	43%
14	SABATER Sils	1753		2		1	1	4			4	1	2	15	73%	
			Bo	2		1	1			4	1	2		11	7%	
			Usat					1							1	20%
15	SALLÓ Brunyola	1752		1	2			3	2		4		1	13	31%	
			Bo								3		1		4	23%
			Usat	1	2			3	2		1				6	46%
17	FONTBERNAT Estanyol	1758		1	5		2	10		1	6	1	3	29	24%	
			Bo	1			1	1			4				7	41%
			Usat		3		1	4			2	1	1		12	34%
21	PERADALTA Llorà	1805		1			2	5			10	1	3	22	86%	
			Bo	1				4			10	1	3	19	9%	
			Usat				2								2	5%
34	GASERAS Girona	1769		4	9	1	6	8	2	1	11	2	6	6	56	46%
			Bo	4	3	1	4	1	2		7		2	2	26	25%
			Usat		4		2	1		1	1	1	3	1	14	29%
			4	2		6				3	1	1	3	16		
			13	32	4	15	64	12	4	55	10	23	10	242	100%	
			5%	13%	2%	6%	26%	5%	2%	23%	4%	10%	4%			

1 ESPAIS QUE DOMINEN ELS VALORS ARQUITECTÒNICS (PERMANÈNCIA)

En aquest apartat volem demostrar que els quatre espais de la masia tradicional que predominen els valors arquitectònics, per sobre dels criteris funcionals, són: la sala, l'entrada, el terrat i el porxo. Una característica que la justifiquem sobretot per la manca d'una funció principal (ambigüitat d'usos) i sobretot per les seves característiques de centralitat (identitat espacial). Per tant la seva existència no està justificada per una funció concreta i indispensable sinó més aviat per una raó més general i cultural. Remarca aquest caràcter cultural-arquitectònic d'aquests espais les seves obertures que són les més importants de la masia (la porta d'entrada, el finestral de la sala, els badius del terrat, la gran obertura frontal del porxo, etc.), sovint els valors de la proporció (relacions entre amplada, llargada i fins i tot alçada d'alguns d'aquests espais), la ventilació i vistes a l'exterior (màxima relació amb l'exterior) i les decoracions complementaries.

Un seguit de valors arquitectònics que permeten alliberar la relació directa entre les característiques espacials intemporals amb les funcions temporals. Uns usos sotmesos a canvis que, en aquest cas, no influeixen ni pertorben l'equilibri arquitectònic d'aquests espais (Giedion, 1982, VIII). Son àmbits que acaben creant un concepte d'espai més mental que físic (Popper, 1997, 22) i que concreten un tipus d'arquitectura definida conceptualment en aquests espais principals (Rossi, 1982, 78).

La sala és l'espai de major valor arquitectònic (espai principal i gran destinat a congregar moltes persones). La sala la trobem descrita en tots els inventaris menys en un (el mas Gurnau). En els dos inventaris dels masos més grans trobem que la sala està complementada per la saleta (cambra ben arreglada que sol haver-hi davant l'alcova) i deduïm que és un espai que fa de complement a la sala. Solament hem trobat un cas que la sala, com sovint succeeix originàriament en l'època medieval, fa la funció de cuina. Segons les descripcions notariales la sala es descriu en la part central dels documents, junt a les cambres. Suposem que la sala es troba situada a la planta primera (la trobem normalment sobre l'entrada) i que permet accedir a les habitacions i graners. D'aquesta manera el nom de sala no està vinculat amb cap funció específica segons aquestes descripcions notariales.

Si analitzem les 10,5 sales i saletes hi trobem 406 elements que representen el 16% dels elements dels 10 masos analitzats. Aquests elements els hem agrupat en 292 objectes, 63 mobles i 51 eines. Entre els objectes més citats hi trobem els atuells de la llar com són plats, gots, culleres, forquilles, bocabells de vidre, etc. Té molta importància el mobiliari. Els mobles més usuals són bancs, caixes, taules, cadires, armaris, etc. En una ocasió trobem un guarda-roba, una pastera i un rellotge que marca hores i quarts. La presència de 8 llits a la sala justifica la dispersió funcional d'aquest espai. Un caràcter multifuncional potenciat per haver-hi eines com fauses, semals, polleres, etc.²

L'entrada és un segon espai d'un alt valor arquitectònic (espai a on hi ha la porta de la casa). El trobem descrit en tots els inventaris menys en dos (el mas Gurnau i el mas Sabater). Segons aquestes descripcions notariales trobem l'entrada en el primer espai descrit i per tant es troba abans de la cuina, el celler i les corts, pel que deduïm que està a la planta baixa i serveix d'espai de comunicació. Per tant el nom de l'entrada no deriva d'una funció sinó per la seva situació de lloc d'accés a la casa.

Si analitzem les 8 entrades hi trobem 220 elements descrits que representen el 9% dels elements dels 10 masos analitzats. Aquests elements els hem agrupat en 200

eines, 14 objectes i 6 mobles. La seva característica arquitectònica més important és que permet l'acció d'entrar i per tant passar a estar a dins de la masia. Els inventaris descriuen un espai localitzat al centre i de màxima relació dins-fora. Les eines que hi trobem són les necessàries, al sortir de l'edifici, per feinejar als camps com són cavics, tràmeccs, destrals, fangues, forques de ferro, magalls, aixades, gavetes, tascons de ferro, etc. Entre els elements més anecdòtics hi trobem una taula, una tina i una bota. Uns elements que ens demostren la multifuncionalitat de ser un espai de pas, un magatzem d'eines, etc.³

El tercer espai que té interès arquitectònic és el terrat (espai lliure de sotacobert o torre). Malgrat esta descrit en els masos més grans (Fuster, Fontbernat, Peradalta i Gaseras) el trobem sempre al final dels documents. Igualment com en els casos anteriors el nom de terrat no deriva d'una funció concreta sinó de la seva situació arquitectònica a la part central de la casa i sota el teulat.

Si analitzem els 4 terrats hi trobem 50 elements descrits que representen només el 2% dels elements dels 10 masos analitzats. Aquests elements els hem agrupat en 43 eines, 5 objectes i 2 mobles. La seva característica arquitectònica fonamental és que suposa una reserva d'espai de la casa. Per tant es un àmbit que no serveix per a cap funció en concret i pot servir per a tots els usos. Els elements més usuals són forques de girar palla, pots d'arbre blanc, escombres, escales de gat, semals, pintes, etc. Entre els objectes mes anecdòtics hi trobem dos llits.⁴

Finalment el fort caràcter espacial del porxo (espai o edifici a on es guarda herba seca) el podem afegir als espais d'un evident valor arquitectònic. Malgrat el trobem descrit en 6 masos tenim poca informació dels elements que s'hi troben segons els inventaris notariais. Podem deduir que és un espai multifuncional tant com magatzem de farratges com àmbit per a guardar eines. Una ambigüitat d'usos que contrasta arquitectònicament per la seva gran obertura frontal, encarada a sud, que permet la màxima relació amb l'exterior (ventilació i accessibilitat). Com els casos anteriors el nom de porxo té relació de manera genèrica amb funcions també diverses.

Si analitzem els 6 porxos hi trobem 79 elements descrits que representen el 3% dels elements dels 10 masos analitzats. Aquests elements els hem agrupat en 66 eines, 11 objectes i 2 mobles. Aquests elements trobats justifiquen la funcionalitat genèrica de guardar les eines de pagès com forques, escales de gat, arades, cametes guarnides, rascles, aixades, aplanadors, etc. Entre els farratges esmentats hi ha la melca.⁵

2 ESPAIS DE BARREJA DE VALORS ARQUITECTONICS I CRITERIS FUNCIONALS (PERMANÈNCIA I MUTACIÓ)

Troblem la resta d'espais de la casa de pagès definits a parts iguals pels valors arquitectònics i pels criteris funcionals. Aquests espais són el quarto, la cuina, el graner, el celler, el menjador, la cort i altres. Per tant la seva existència està justificada per l'equilibri entre els valors estàtics espacials i les accions dinàmiques funcionals. Els valors arquitectònics permanents estan concretats per uns espais ben definits. Els criteris funcionals permeten la realització d'accions també ben precises. En tots ells l'espai i la funció estan directament relacionats i harmonitzats. Per exemple el quarto esta definit per la funció del nom qui l'ocupen, la cuina amb cuinar, el graner per guardar gra, el celler amb la verema, el menjador amb menjar, la cort amb el nom del bestiar que l'ocupa, etc. Per tant son espais arquitectònicament

adequats que mitjançant l'organització d'elements concrets faciliten unes accions determinades (Morales. 1999). En tots aquests casos, a diferència dels anteriors, les funcions defineixen el nom d'aquests espais.

En el cas del quarto (espai general destinat a habitació dormitori) defineix un àmbit i uns objectes privats. Per tant és un espai que respon a la necessitat de ser posseït per una o varies persones en exclusiva. Una funció que determina també que sovint se l'anomena aposento (habitació particularment ocupada per una persona), estància (habitació d'una casa) i fins i tot cambra (sovint l'habitació principal de la casa). Aquests espais privats, destinats a descansar, dormir i guardar els útils personals, els trobem en tots els masos. Des d'un únic quarto (mas Saguer) fins a set quartos (mas Peradalta). El nom d'aquest espai està definit majoritàriament pel nom dels ocupants (cambra a on dormien els amos, cambra on morí el difunt, cambra dels minyons, cambra de les minyones, cambra dels amos, cambra dels mossos, etc), o per la seva situació (cambra de la sala, cambra de sobre la cort dels bous, cambra dessorre la cuina, cambra de sobre la pallissa, cambra de sol ixent, cambra del cap de mont de l'escala, cambra que dona a la sala a mà dreta, cambra sobre la cort de les ovelles, cambra sobre la saleta, etc). Unes descripcions que situen els quartos en llocs dispersos de la casa.

Si analitzem aquests 37 espais privats o quartos hi trobem 577 elements descrits que representen el 22% dels elements dels 10 masos analitzats. Aquests elements els hem agrupat en 440 objectes, 105 mobles i 32 eines. La seva característica arquitectònica fonamental és que són àmbits espacialment indivisibles i perfectament delimitats amb una porta que comunica amb la casa i normalment la finestra que comunica amb l'exterior. Uns àmbits que s'organitzen mitjançant el mobiliari adequat a cada us. És l'espai que trobem més mobles que particularitza l'espai per a dormir i guardar les coses personals com són els llits, les caixes, els cofres i les cadires. També molt puntualment trobem l'armari de fusta, el banc, l'arquilla, el guarda-roba i la pastera. Entre els complements personals hi ha la vaixela de la casa com els plats, plates, culleres, vasos, cassoles de terra, etc. De manera anecdòtica alguns quartos tenen eines del camp com són forques, sacs fariners, coves, etc.⁶

La cuina (espai amb les instal·lacions necessàries per a cuinar) fa una funció indispensable per la casa. Per tant és un espai vital que s'organitza al voltant de la funció de cuinar (bullir o mantenir una cosa amb aigua bullint per fer-la comestible). El foc, l'aigua, els aliments... són elements bàsics de la cuina que permeten les accions de cuinar i menjar. En molts inventaris la cuina és el segon espai que es descriu després de l'entrada, i que deduïm que es troba situada a continuació d'aquesta. Un àmbit a on la funció (fer foc, cuinar, pastar, fer pa, menjar...) i la elecció de l'espai adequat de dins la casa (recollit i central) tendeixen a tenir la mateixa importància.

Si analitzem les 9,5 cuines hi trobem 490 elements descrits que representen el 19% dels elements dels 10 masos analitzats. Aquests elements els hem agrupat en 423 objectes, 38 mobles i 29 eines. La seva característica arquitectònica fonamental és ser un àmbit indivisible i delimitat amb una porta que la comunica amb la resta de la casa i la corresponent finestra de relació amb l'exterior. Els elements propis del foc són els més nombrosos com les paelles, parols, paroles, casses, cassons, pales de foc, lleves de ferro, torradores de pa, ansats, calamarses, cistell, cossis de terra de fer bugada, graelles, torradores de castanyes, forca de torrar pa, serra de foc, llums de ferro, etc. Entre els complements de cuinar i menjar hi trobem les culleres, forquilles, plats, plates, etc. El mobiliari d'aquestes cuines són les taules, pasteres, escons, escambells, bancs, armaris, bressols, caixes, etc. També trobem elements d'anar a fer llenya com les podadores⁷.

El graner (espai a on es guarden els cereals) deriva de gra i per tant demana un emplaçament elevat, sec i airejat. Els inventaris descriuen aquest espai cap al final dels documents. Els 14 graners estan definits majoritàriament pel seu nom general (graner), per la seva funció (graner de les faves) o per la seva localització (graner de dalt, graner de baix, graner de sobre la cort dels bous, etc.)

Si analitzem els 14 graners hi trobem 365 elements descrits que representen el 14% dels elements dels 10 masos analitzats. Aquestes descripcions les hem agrupades en 259 objectes, 98 eines, i 8 mobles. A més de diferents granes, els elements que trobem en aquests inventaris són sacs, garbelles, canats, cistells, mesures per mesurar gra, gavetes, pales de fusta, senalles, cortans, romanets, sedassos, etc. També hi han alguns elements especials com són plats, plates, culleres, fermes de bou, gerres, caixes, cordes d'estendre la bugada, etc.⁸

El celler (espai a on es guarda el vi) a més del vi s'utilitza per tenir l'oli, la carn salada, etc. Hi ha tres masos que no hi ha celler (mas Saguer, mas Gurnau i mas Fuster) i que corresponen els més petits. En canvi en altres dos masos (mas Negre i mas Sabater) hi trobem a més del celler el rebost (lloc per guardar els comestibles). Els inventaris no ens donen cap referència del seu emplaçament a dins de la casa i solament ens el descriuen amb el nom genèric de celler o bé com a celler de dita casa. Per altre banda el nom rebost sí que el tenim referenciat respecte a altres espais (rebost que dona a la sala i rebost de cap de la cuina).

Si analitzem els 9 cellers i rebosts hi trobem 184 elements descrits que representen el 7% dels elements dels 10 masos analitzats. Aquests elements els podem agrupar en 94 objectes, 80 eines i 10 mobles. Arquitectònicament és caracteritzat per estar localitzat prop de la cuina i funcionalment és caracteritzat per tenir un ambient fresc per conservar millor el vi i els aliments. Els elements més comuns són els relacionats amb la verema com semals, botes, embuts i tines, o la carn com les saleres, etc.⁹

El menjador (espai a on s'acostuma a menjar) el trobem en els inventaris de dos masos. És un espai que sorgeix de segregat la funció de menjar, propi de la cuina, creant un nou espai per a ocasions especials. Si analitzem els 2 menjadors hi trobem 60 elements descrits que representen només el 2% dels elements dels 10 masos analitzats. Aquests elements els podem agrupar en 53 objectes i 7 mobles. La seva característica més important és la seva situació arquitectònica prop de la cuina i funcionalment d'un ambient més càlid i sec que el celler. Entre els mobles hi trobem armaris, bancs i taules. Entre els complements hi han plats, culleres, ansats, etc. Per la quantitat i tipus d'elements descrits el podem definir com un espai auster i senzill.¹⁰

La cort (espai a on es tanca el bestiar boví, eugues i altres animals grossos com són els porcs i les cabres) la trobem en tots els masos. Per tant és l'espai que diferencia les cases de poble (que la cort és opcional) amb les cases de pagès (que la cort sempre hi és). Dos dels masos estudiats hi trobem només una cort (mas Saguer i mas Gurnau), mentre que la resta de masos hi trobem de 3 i 5 a corts. No tenim referències de la seva situació la qual cosa ens permet deduir que les corts es troben disperses a dins o a espais annexos a la casa. En canvi trobem referenciada la seva funció (de les ovelles, del bestiar mular, dels bous, dels porcs, dels "tossinos", etc.). També trobem la substitució de la cort per: corral de les ovelles o l'establia dels bous, de les eugues, de les mules, etc. Unes referències funcionals que defineixen l'espai.

En aquest cas a les corts hi trobem 438 animals. Els animals més nombrosos són les ovelles (176), els porcs (51), els bous (42), els nodrissos (22), les eugues (15), les mules (11), els braus (8), les vaques (6), etc. Si analitzem els 34 espais destinats al bestiar hi trobem 50 elements descrits que representen el 2% dels elements dels 10 masos analitzats. Aquests elements els podem agrupar en 47 eines i 3 objectes. Entre aquests elements hi destaquen els jous, forques, gavetes per donar gra als bous, guarniments, coves, arades, aplanador, etc.¹¹

Altres espais són l'era, el fora i l'hort. En cada un d'ells hi trobem relacionat eines del camp i objectes. En aquest sentit té un interès especial l'era (espai lliure de davant de la casa de pagès, normalment enrajolada, per als treballs d'aquesta). La seva situació, normalment davant de la casa en general i del porxo en particular, la seva forma geomètrica simple (normalment circular) i la paret que la delimitada parcialment, el donen unes característiques espacials d'un valor arquitectònic remarcable. Un espai que la seva forma té tanta o més importància que la seva funció. Per això els valors arquitectònics de l'era són, des del nostre punt de vista, tant importants com la sala, l'entrada, el terrat i el porxo. La manca de major informació dels inventaris ens obliguen a deixar aquesta hipòtesi com una possibilitat.

CONCLUSIONS

Podem afirmar que les cases de pagès tradicionals és una arquitectura que va més enllà del simple ús. Uns edificis que s'han caracteritzat, a través de moltes generacions, per tenir unes característiques culturals d'habitabilitat completa (Morales, 1999). Per això en la restauració de masies hem de tenir present:

- La importància d'aplicar en mesura la tendència de la simple funcionalitat introduïda pel progrés ràpid i consumista dels últims 50 anys.
- La importància de continuar mantenint l'equilibri entre els espais de valors arquitectònics i els espais simplement funcionals.
- La importància de respectar l'ambigüitat funcional de la sala, l'entrada, el terrat, el porxo i l'era.
- La importància d'aprofundir en els criteris arquitectònics i funcionals com el millor mitjà per entendre la teoria dels tipus arquitectònics.

Estem convençuts que actualment l'estudi en cada cas concret d'aquestes característiques troncales, entre els valors arquitectònics fixes (permanències) i el funcionalisme elàstic (mutacions), es la base teòrica de la millor arquitectura (Aalto, 1977) tant tradicional com moderna.

BIBLIOGRAFIA:

- AALTO, Alvar. *La humanización de la arquitectura*. Barcelona: Tusquets Editores, 1977.
- CIRICI, Alexandre: *El arte catalan*. Barcelona: Alianza editorial, 1988
- GIEDION, Sigfrid: *Espacio, tiempo y arquitectura*. Madrid: Editorial Dossat, 1982.

- MORALES, José Ricardo: *Arquitectónica. Sobre la idea y el sentido de la arquitectura*. Madrid: Biblioteca Nueva, 1999.
- POPPER, Karl: *El cuerpo y la mente*. Barcelona: Ediciones Paidós, 1997 (Introducción: José Antponio Marina).
- RIPOLL, Ramon: *La masia de les comarques gironines*. Girona, Editorial Ghòtia, 1983.
- ROSSI, Aldo: *La arquitectura de la ciudad*. Barcelona: Gustavo Gili, 1982.
- VV.AA: *La masia catalana, evolució, arquitectura i restauració*. Figueres; Brau edicions, 2005.

NOTES:

¹ MASOS: Mas Saguer, Riudellots de la Selva (AHG, Girona 10, llibre 623, pagina 687). Mas Gurnau, Girona) (AHG, Girona 8, llibre 693, pagina 447). Mas Sigmasa, Vilobí d'Onyar (AHG, Girona 2, llibre 989, pagina 490). Mas Fuster, Celrà (AHG, Girona 3, llibre 764, pagina 255). Mas Negre, Brunyola (AHG, Girona 7, llibre 477, pagina 235). Mas Sabater, Sils (AHG, Girona 4, llibre 764, pagina 273). Mas Salló, Brunyola (AHG, Girona 7, llibre 476, pagina 14). Mas Fontbernat, Estanyol (AHG, Girona 9, llibre 664, pagina 312). Mas Peradalta, Llorà (AHG, Girona 4, llibre 826, pagina 36). Mas Gaseres, Girona (AHG, Girona 6, llibre 869, pagina 265),

² SALA: plat (131), got (31), banc (21), cullera (20), forquilla (18), bocabell de vidre (14), caixa (14), taula (14), ansin (11), cadira (9), llit (8), ampolla (7), forcat per pujar palla (6), tassa (5), faus (4), garrafa de vidre (4), porró de vidre (4), armari (3), cobertora de ferro (3), escambell (3), salera (3), semal (3), aspia d'espiar (2), bota (2), collar de bou (2), cortà (2), cova (2), escalfador (2), estenalla (2), gerro de Pisa (2), lleva de ferro (2), paella (2), pollera (2), cistell (1), guarda-roba (1), pastera (1), rellotge d'hores i quart (1), sort de terrissa (1), sort de vidre (1), etc.

³ ENTRADA: Cavic (21), tràmec (17), destrat (13), fanga (11), forca de ferro (9), magall (9), aixada (7), gaveta (7), tascó de ferro (7), albarda (5), cavafems (5), faus (5), pala (5), semal (5), arpella (5), caixa de carreta (4), corda d'espart (4), aguyada (3), arada (3), cistell (3), escala de gat i de tamborell (3), jou (3), rascló (3), banc (2), bassi (2), carreta guarnida (2), cossi de terra (2), cova (2), dallot (2), massa d'estellar llenya (2), morral (2), premsa per premsar raïms (2), sogal (1), aixot (1), aixadell (1), bota (1), carbassa i la seva pedra (1), menjadora (1), pastera (1), tina (1), taula (1), etc.

⁴ TERRAT: forca de girar palla (18), pots d'arbre blanc (12), escombra (6), escala de gat (3), pinta (3), semal (3), llit (2), pala de tirar blat (2), rastell (2), sac (2), etc.

⁵ PORXO: forca (13), escala de gat (11), arada (10), cameta guarnida (6), rascla amb pues de ferro (6), aixada (2), carreta (2), aplanador (1), etc.

⁶ QUARTO: plat i plata (181), cullera (74), llit (56), caixa (45), vas (12), foca (10), cassola de terra (7), ansin dels bous (6), gerra de terra (6), cofre (5), ampolla (4), cadira (4), cistell (4), olla (4), tassa (4), cova (4), beneitera (2), armari de fusta (2), banc (2), canat (2), garbell (2), greixonera (2), salera (2), semal (2), Sant Crist (2), arquilla de 6 calaixos (1), guarda-roba (1), pastera (1), etc.

⁷ CUINA: culleres i forquilles de fusta i llautó (101), plat i plata (60), paella sobretot d'aram (18), parol i parola (17), llum de ferro (16), cassa i cassó (13), pala de foc (13), lleva de ferro (11), morter i mà de fusta (8), podadora (8), comuna (8), taula (7), torradora de pa (7), escalfador (6), ansat (6), calamarsa (6), cistell (6), cossi de terra de fer bugada (6), graella (6), pastera amb els seus arreus (6), escó (5), cobertora (5), escambell (4), filosa (4), saler (4), torradora de castanyes (4), banc (3), poal d'aram (3), armari (2), bressol (2), caixa (2), forca de torrar pa (2), ganivet (2), porró d'estany (2), serra de foc (2), sort de plats (1), sort de vidre (1), sort de terrissa (1), etc.

⁸ GRANER: plat i plata (65), sac (64), cullera (62), ferma de bou (28), garbella (19), canat (13), gerra (11), cistell (8), caixa (7), mesura per mesurar gra (7), gaveta (6), pala de fusta (6), senalla (6), bota (3), cortà (3), cova (3), corda d'estendre bugada (2), sedàs (2), etc.

⁹ CELLER: Semal (59), Bota (39), mesura de gra (20), carbassets de posar grana (5), garbell (5), tina (5), cistell (4), embut (4), salera (4), pastera (3), etc.

¹⁰ MENJADOR: plat (18), cullera de fusta (12), ansat (5), armari (2), banc (2), (taula (2), etc.

¹¹ CORTS: ovella (176), porc (51), bou (42), nodrís (22), euga (15), jou (11), mula (11), forca (9), brau (8), vaca (6), gaveta perdonar menjar als bous (6), burro/a (5), guarniment (5), vedell (4), cova (4), arada (2), aplanador (1), etc.